

Natuurvervaging

Thomas van Slobbe

Natuurvervaging

en de strijd om wat natuurlijk is

© 2021 Thomas van Slobbe | Uitgeverij Noordboek

Omslagontwerp Sander Pinkse
Boekverzorging Elgraphic
Foto omslag Ruben Smit

ISBN 978 90 5615 718 0
NUR 410 | 730

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Uitgeverij Noordboek, Postbus 234, 8400 AE Gorredijk, Nederland – info@noordboek.nl

Noordboek is onderdeel van
20 leafdesdichten en in liet fan wanhoop bv

www.noordboek.nl
www.waarde.nl

INHOUD

Voorwoord 9

Inleiding 11

De Drempel

De natuur zoals we die ooit kenden, is niet meer. 15

We wilden de natuur beheersen, maar zijn daar misschien te goed in geslaagd. 20

Dat raakt aan zaken waar natuurbeheerders helemaal geen invloed op hebben, maar wel op worden aangesproken. 25

De Straat

Als zelfs natuur niet meer natuurlijk is, dan is het einde zoek. 31

Dan hebben we ecologie ook niet meer nodig. 37

Dat door het tij zal worden uitgewist. 48

De Strijd

Zo wordt de strijd gevoerd om wat 'natuurlijk' is. 57

Een diepe, instinctieve onrust. 62

De Stap

Als er al te veel grote woorden worden gebruikt, lopen de emoties bij velen vaak hoger op dan de kans dat ze ooit iets van de wolf zullen merken. 67

Een platform voor het redelijke midden. 75

Hoe kun je iets beschermen dat vervaagt? 81

De Droom

Hoe intiem dit onderwerp is. 93

Verantwoording 99

Over de auteur 101

In de media 103

Noten 105

na·tuur·lijk (*bijvoeglijk naamwoord, bijwoord*)

- 1 op de natuur betrekking hebbend
- 2 door de natuur gevormd: *een natuurlijke grot*
- 3 naar of volgens de natuur: *een natuurlijke dood sterven*
- 4 vanzelfsprekend (*spreektaal ook: tuurlijk*): *natuurlijk ben ik thuis; kom je ook? Natuurlijk!* dat spreekt vanzelf
- 5 eenvoudig, ongekunsteld
- 6 (*juridisch*) *een natuurlijk persoon* levend mens (tegenstelling: rechtspersoon)¹

VOORWOORD

In mijn jeugd leerde ik bij aardrijkskunde over de woeste gronden die in Nederland nog ontgonnen moesten worden. Nu zijn ze er weer, de woeste gronden, maar dan wel op de plaatsen waar ze door ons gewenst zijn. Onder de noemer van natuurontwikkeling hebben we ze in de afgelopen decennia hier en daar opnieuw tot stand gebracht. Ze worden vaak bewoond door taurusrunderen en konikpaarden, dieren die gefokt zijn naar het voorbeeld van oerossen en oerpaarden die hier in vroegere tijden hebben rondgelopen.

Het ontwikkelen van nieuwe oernatuur is slechts een van de vele menselijke activiteiten die het tijdperk van het Antropoceen kenmerken. Het tijdperk waarin alle natuur op onze planeet op een of andere manier door mensen is aangeraakt. Het tijdperk waarin natuurvervaging – het centrale thema van dit essay – zijn intrede doet: pure natuur lijkt niet meer te bestaan. Het onderscheid tussen natuur en cultuur is niet meer vol te houden.

Verregaande maakbaarheid van de natuur is daarvoor in de plaats gekomen. Denk aan technieken als CRISPR-Cas waarmee we tot op het allerkleinste niveau kunnen knutselen aan erfelijk materiaal. Maar ook aan geo-engineering waarmee we de stratosfeer proberen te beïnvloeden, in de hoop klimaatverandering te stoppen of op zijn minst een beetje af te remmen.

Nu is het streven om de natuur te gebruiken voor ons eigen (over)leven een noodzakelijkheid van alle tijden. Ongemak en verwarring

slaan toe, omdat we in toenemende mate voelen dat we steeds verder af lijken te staan van de natuur. Dit gevoel van vervreemding vinden we niet prettig. Mensen hebben kennelijk een grote behoefte om deel uit te maken van een groter geheel. In haast alle gesprekken die mensen voeren over zingeving komt dit fundamentele verlangen terug.

In dit essay wordt op lichtvoetige en tegelijkertijd doordringende wijze de vervaging van natuur en de verwarring die dat met zich meebrengt, beschreven. Daar blijft het niet bij. Want het essay biedt ook hoop en handvatten. De essentie is dat we met elkaar in gesprek gaan om het schijnbaar onverenigbare te verenigen. Mensen die van natuur houden en mensen die heilig geloven in technologie als oplossing voor al het kwaad hoeven niet in verschillende werelden te leven. In een gesprek kan de gemeenschappelijkheid worden geëxploreerd, en ook hoe beide perspectieven elkaar kunnen versterken. Samen moeten we zoeken naar nieuwe taal en nieuwe beelden waarmee bestaande dichotomieën die de discussie al gauw op slot zetten, worden opgeheven.

Dit alles en nog meer staat geschreven in dit essay, op een manier die – voor wie hem kent – de hand verraadt van auteur Thomas van Slobbe: met milde humor, met compassie voor de mensheid en het nodige optimisme beschrijft hij in heldere taal de vervaging, de verwarring en het ongemak dat wij in relatie tot de natuur ervaren en wat we daaraan kunnen doen.

Ik wens u veel leesplezier!

Beek-Ubbergen

Noelle Aarts

prof. dr. M.N.C. Aarts
is directeur van het Institute for Science in Society,
en tevens Hoogleraar Socio-ecological Interactions
aan de Radboud Universiteit

INLEIDING

Woede, tranen en frustratie. Gebalde vuisten. Verwijten. Zelden of nooit hebben keuzes rond natuurbeheer zoveel emoties opgeroepen als de laatste jaren. Er werd geschamperd en gescholden, er werden hekken doorgeknipt en tal van boswachters zijn met de dood bedreigd.

Niet vanwege misstanden in de bio-industrie, of omdat er een weg door een natuurgebied zou worden aangelegd waardoor er (weer) natuur zou worden aangetast. Maar puur vanwege onenigheid over beheer en het beleid dat daaraan ten grondslag ligt.

En, heel opmerkelijk, steeds weer over iets anders. Soms over de terugkeer van de wolf, dan weer over bomenkap om heide te beschermen. Over de Oostvaardersplassen en over konikpaarden op het Waalstrandje bij Nijmegen.

Je kunt zeggen dat dit komt doordat er – in ons drukbevolkte landje – altijd veel belangen in het spel zijn. En dat door sociale media welhaast ieder meningsverschil wordt uitvergroot en iedere discussie escaleert. Dat tegenwoordig bedreigingen tegen mensen die een functie in de publieke ruimte bekleden helaas sowieso aan de orde van de dag zijn.

Dat is waar ... maar het is niet de hele waarheid. Want daarachter, onder al het sentiment, spelen ontwikkelingen die ons wereldbeeld doen wankelen.

Alleen al het hele simpele feit dat natuur in Nederland niet meer vanzelfsprekend is.

Wat sinds mensenheugenis de basis was waarop de samenleving rustte, wordt nu bedreigd.

Wat eerst normaal was, is opeens bijzonder.

Natuur is een zorgenkind geworden, dat moet worden beschermd.
Beheerd. Besproken.

Het glipt ons door de vingers. En dat hakt er aardig in.

Dit hangt direct samen met de komst van 'het Antropoceen'.

Het tijdperk van de maakbaarheid. De *technical fix* als motor van vooruitgang. De mens als scheppende, bijna goddelijke, kracht.

Dit Antropoceen, met de groeiende invloed van maakbaarheid op bijna alle aspecten van het leven, blijkt ook de natuur steeds meer in zijn greep te hebben. Puur natuur bestaat bijna niet meer en het begrip 'natuurlijk' verliest snel aan betekenis.

Daar worden mensen zenuwachtig van.

Bij wijze van verkenning van de impact die deze ontwikkeling heeft, heb ik, met het team van Stichting wAarde, ruim tweeënhalfduizend straatgesprekken gevoerd. In kroegen, parken, winkels, langs sportvelden, op marktplaatsen, in buurthuizen, op hangplekken, aan het strand en in het bos. Soms vroeg in de ochtend, soms diep in de nacht.

Op informele wijze hebben we ons zo een beeld gevormd van de manier waarop mensen zich, op de drempel van het Antropoceen, tot de natuur verhouden. Wat ze vinden. Wat er speelt.

Dit beeld hebben wij gespiegeld aan de mening van deskundigen die we spraken in het veld en op kantoor. Aan de inzichten van boswachters en vogelaars, van politici, beleidsbepalers, filosofen.

Zo ontstond een beeld van diepe betrokkenheid, van onzekerheid, verbazing en verwondering.

Hoe zit het met natuur, nu maakbaarheid zo snel terrein wint?

En hoe kunnen we daar vanuit natuurbeheer op reageren?

De Drempel

De natuur zoals we die ooit kenden, is niet meer

Laten we bij het begin beginnen. Het is nog vroeg; ik ben ruim voor zonsopgang opgestaan. De eerste vogels schudden slaperig hun veren uit. Een enkeling begint aarzelend te fluiten. Ik loop langs de oude meidoornheg omhoog, de helling op. Linksaf, voorbij de oude walnoot naar het beukenbos. De schaduwen onder het bladerdek ogen diep- en donkerblauw. Ik hoor geritsel en blijf staan. Een reebok – strak gespannen met gespitste oren – kijkt mij met grote ogen aan. Hij loopt niet weg – ik loop niet weg – tot het moment voorbijlijdt.

Ik ruik daslook, en een ander kruid dat ik zo gauw niet thuis kan brengen. De ochtenddauw maakt alles schoon en fris, maar het beekje voor me is drooggefallen. Ik spring eroverheen, begin te rennen.

Dit is, wat je noemt, vrije natuur.

En toch is bijna alles om me heen door mensen beïnvloed.

Dat is niet altijd even duidelijk. Ik denk aan die ochtend dat ik hier met een vriendin liep. Het is een jaar of tien geleden, we liepen daar, iets verderop, bij die oude, omgevallen boom aan de rand van het weiland.

We gingen zitten en keken speurend om ons heen. Naar de varens en het struikgewas, schuin achter ons. Het bedruppelde spinnenweb. De braamstruik en de sleedoorn. Een hazelaar had licht verkleurde blaadjes. En voor ons, natuurlijk, naar de blauwige gloed die over de weilanden hing, een beetje zoals nu. De hoogzwangere lucht met donkeromrande wolken. Striemen van regenbuien in de verte.

Aan onze voeten lag een tas vol nota's en rapporten over klimaatverandering. Rapportages van het IPCC; de meeste vol strepen, vouwen,

opmerkingen in de kantlijn en vette, vette uitroeptekens. Maar ja, het blijven woorden.

‘Jullie deskundigen,’ had ze gezegd. ‘Jullie deskundigen smijten met getallen, statistieken, analyses. Superindrukwekkend allemaal. Maar mij zegt het niets.’

Dus spraken we af om zelf te gaan kijken. Oprecht. Zonder vooroordelen.

‘Het heeft wel veel geregend, de laatste tijd. Maar of dat wat zegt...’

Op het weer viel geen peil te trekken.

‘Vind je niet dat de wolken anders aanvoelen,’ probeerde ik. ‘Bijna tropisch.’

Ze haalde haar schouders op.

‘En de dieren?’ suggereerde ik.

We waren twee reeën tegengekomen, op weg naar deze plek. Grazend, kieskeurig kruiden zoekend in het gras. En nu een buizerd, krijsend, hoog boven ons in de lucht.

‘Hoe bedoel je? Of hun gedrag veranderd is, ofzo?’

‘Ik weet niet. Er zijn hier wel meer teken de laatste tijd. Meer dan vroeger.’

Ze keek naar haar benen, de broekspijpen wat omhooggetrokken, de enkels bloot.

‘Ik zie er geen een.’

Bij mij wel, één kleine kriegelige teek kroop verrassend snel langs mijn been omhoog. Ik plukte het dier weg en verpulverde het tussen mijn nagels.

‘Niet echt een overdonderend bewijs. Een doodnormale buizerd en één teekje op je been.’

Dat was waar. Toch lieten we ons niet snel uit het veld slaan. Uren achtereen hebben we daar gezeten, ruikend, voelend, kijkend, luisterend, steeds weer kijkend. En onze conclusie was duidelijk: we zagen het niet, hoe hard we ook probeerden.

Hoe goed we ook keken: van klimaatverandering was niets te zien.

Inmiddels zijn we een paar extreem warme en droge zomers verder. Klimaatverandering is niet meer van de boeken, maar toont zich nu aan iedereen. De trage wenteling van de diepe tijd heeft onze eigen snelle tijd geraakt en is daarmee verstrengeld: langzaam en geleidelijk,

en tegelijkertijd ook razendsnel. De invloed van ons, mensen, reikt tot in de stratosfeer.

‘Vergeleken bij de nietige schaal van de mens zijn de afmetingen en de veranderingen van de natuur onvoorstelbaar,’ stelt Robbert Dijkgraaf vast.¹ ‘Om het spel van geologische krachten, water, ijs en atmosfeer te kunnen bevatten, zouden we de tijd moeten versnellen, zodat eeuwen uren worden. Dit geldt evenzeer voor de invloed van de mens zelf op aarde. De mensheid mag zich nu in het rijtje van natuurkrachten scharen en haar effecten zijn even verbazingwekkend als onherroepelijk. Kun je als nietig individu, vanuit geologisch perspectief niet meer dan een eendagsvlieg, vandaag de dag nog wel direct contact maken met deze reuzenverschijnselen?’

Zo is onze invloed op natuur immens en onvoorstelbaar.

Met veranderingen die verbazingwekkend, maar vooral ook onherroepelijk blijken te zijn.

Dat hadden we niet aan zien komen.

Er was altijd al sprake van *maakbaarheid*, vanaf de eerste holenmens, die met boomstammen zijn grot beveiligde, en later de opkomst van de landbouw en daarna de Industriële Revolutie. Het ontstaan van ‘landschappen’, en van ‘cultuur-natuur’. Maar nu reikt die maakbaarheid opeens veel verder en veel dieper. Met effecten die vaak bedoeld en constructief zijn, en soms onbedoeld en zorgwekkend.

Koos van Zomeren schreef twintig jaar geleden al over maakbaarheid, in reactie op de ontwikkeling van ‘nieuwe natuur’, zoals die toen opkwam.

‘Vroeger had je bijvoorbeeld een riviertje dat zich slingerend door de Achterhoek bewoog.

Toen kwam het waterschap en werd besloten dat riviertje recht te trekken.

Toen kwam het waterschap nog een keer en werd besloten weer slingers in dat riviertje aan te leggen.

Wat is het verschil?

Dat het waterschap ondertussen oog heeft gekregen voor de natuur? Ongetwijfeld, maar dat bedoel ik niet. Ik bedoel:

Vroeger slingerde dat riviertje omdat dat riviertje dat wou, nu omdat het waterschap het wil.²

Het waren de beginjaren van ‘natuurontwikkeling’ in de Millingerwaard en de Oostvaardersplassen. De schepping van een nieuwe wildernis. Deze ontwikkeling maakte veel discussie los. Van Zomeren stond niet alleen in zijn kritiek. In binnen- en buitenland klonken vergelijkbare geluiden. Natuurontwikkeling was een nieuw verschijnsel; nooit eerder bepaalde het waterschap hoe een riviertje door het landschap slingerde.

Ik heb veel nagedacht over de vraag of dit nu erg is of niet. Of het er eigenlijk toe doet wie of wat de route van dat slingerende riviertje heeft bepaald. Je kunt overal wel moeilijk over doen, en als je buiten door de bossen of de duinen wandelt, is de natuur nog steeds heel indrukwekkend.

Zelfs een, aan de tekentafel bedacht en in elkaar geknutseld, natuurgebied als de Marker Wadden kan erg inspirerend zijn.

De eerste keer dat ik de Marker Wadden zag, was ik diep onder de indruk. Het gebied was nog niet voor het grote publiek geopend; ik kon er met een groep collega's naartoe. We vertrokken, per boot, vanuit de haven van Harderwijk. Er stond een zachte wind. Ik stond op het dek. Om mij heen: overal water. En dan opeens, aan de chaos van het wateroppervlak onttrokken, als een schepping, iets totaal nieuws: een groep eilanden. De Marker Wadden. Kaal en ongerept!

Het was een adembenemende ervaring.

‘Een kennis van me omschreef de Marker Wadden onlangs als ‘ingenieursnatuur’, een prestigeobject van Natuurmonumenten waarmee een vals beeld wordt geschapen van hoe het werkelijk gaat met de natuur,’ stelde Jelle Reumer in een van zijn columns in *Trouw*.³

Een vals beeld, ondanks de rijkdom aan ecologische processen die daar inmiddels op gang gekomen waren. Al die planten, vogels en insecten die, uit zichzelf, het eiland wisten te vinden en zich er nestelden. De groene sabelsprinkhaan. De oranje luzernevlinder. De oeverzwaluw en de kiekendief. De lachstern.

‘Dat judicium [ingenieursnatuur] klopt slechts in zoverre dat het

allemaal door mensen is bedacht en gemaakt,' schreef Reumer. 'Maar is dat niet eigenlijk met alles in ons land het geval? Ook de heidevelden in Drenthe, de veenplassen bij Kortenhoef en de grienden langs de Oude Maas zijn menselijke artefacten.'

Daarmee raakt hij een gevoelige snaar. Wat veel mensen ten tijde van de hartenkreet van Koos van Zomeren wellicht niet beseften, is dat de maakbaarheid zich niet alleen richt op nieuwe natuur. Sluipenderwijs heeft maakbaarheid *alle* natuur in zijn greep gekregen. De natuur zoals we die ooit kenden, is niet meer. Ieder bos, iedere diersoort, ieder plantje, iedere ven en ieder stukje bodem wordt door ons bestemd, bepaald, beïnvloed, beschermd of verstoord. (Het feit dat er bijna altijd ook iets is wat aan onze greep en controle ontsnapt, doet daar niets aan af. De menselijke invloedssfeer groeit met de dag, en onze invloed wordt steeds sterker.)

Ik zal later in dit boekje veel voorbeelden geven van beïnvloeding, in het gehele spectrum van heel klein, cellulair niveau tot macro-beïnvloeding van het klimaat.

Is er echt nergens meer natuur die niet door mensen wordt beïnvloed en bestemd?

Ik heb daarnaar gezocht, en heb mij – bij wijze van verkenning van dit vraagstuk – zelfs enige tijd gericht op het creëren van 'ontstemmingsplannen'.⁴ Dit begon met het voornemen om ergens een klein stukje grond met boom te kopen en deze boom vervolgens volledig te onteigenen door, in letterlijke zin, alle eigendomsrechten op te geven, zodat de grond met boom (als enige stukje natuur in Nederland) van helemaal niemand was: niet van een persoon of rechtspersoon, bedrijf, instantie of de staat. Tot veler verbazing bleek dat niet mogelijk. Grond, zo is bepaald, moet altijd in eigendom van iets of iemand zijn!

Natuur is, heden ten dage, altijd in bezit. En voor ieder plekje is beleid ontwikkeld.

Dat heeft nogal wat impact op ons samenleven.